

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น
ของเทศบาลตำบลท่าขนอย อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งสะท้อนถึงความรู้ความสามารถของตนเอง ที่ได้รับการสืบทอดจาก บรรพบุรุษ เพื่อดำรงไว้ซึ่งความรู้ที่จะสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้แก่ตนเองและสังคมต่อไป ศิลปะ ทัศนกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในท้องถิ่นของแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันตามความเชื่อ ลักษณะที่ตั้งภูมิประเทศ และวิถีการดำรงชีวิต เชื้อชาติ ภาษา แต่สิ่งสำคัญของการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมนั้นเป็นไปเพื่อการยกระดับความเป็นอยู่ของคนเราทั้งสิ้น

เทศบาลตำบลท่าขนอย ได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้สำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ และมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน ประกอบด้วย

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ด้านทัศนกรรม)

ชื่อโครงการ/กิจกรรม/กลุ่ม

ผ้าขิดลายวงค์เดือนไถญ้อ บ้านท่าขนอย

ข้อมูลส่วนตัวผู้ดำเนินการภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชื่อ - นามสกุล

นางละม้าย บุตราช

เกิดวันที่ ๓๐ เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๑

สถานที่ตั้ง

เลขที่ ๑๐๒ หมู่ที่ ๑ บ้านท่าขนอย ตำบลท่าขนอย

อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผู้ประสาน

นางสาววิชชุดา มาลาหอม

เบอร์โทรศัพท์ที่ใช้ในการติดต่อ ๐๘๕-๔๖๕๗๗๔๓

การดำเนินการ

ผ้าทอลายขิด เป็นผ้าพื้นเมืองของภาคอีสาน บางส่วนของภาคเหนือและภาคกลางของไทย นับว่าเป็นศิลปะพื้นฐานที่สะท้อนให้เห็นภาพ ลักษณะ ลวดลาย และวิวัฒนาการของท้องถิ่นเดิมของไทยที่มีมาแต่โบราณ ชาวอีสานถือว่าในกระบวนการทอผ้าด้วยกันแล้ว การทอผ้าขิดต้องอาศัยความชำนาญ และมีชั้นเชิงทางฝีมือสูงกว่าการทอผ้าอย่างอื่น ๆ เพราะทอยากมาก มีเทคนิคการทอที่ซับซ้อนมากกว่าการทอผ้าธรรมดา เพราะต้องใช้ เวลา ความพยายาม ความอดทน และความละเอียดรอบคอบ มีกรรมวิธีที่ยุ่งยากทอได้ช้า และผู้ทอต้องมีประสบการณ์และพรสวรรค์ในการทอ

การทอผ้าลายขิด คือ การทอผ้าที่ทอแบบ "เก็บขิด" หรือ "เก็บดอก" เหมือนผ้าที่มีการปักดอกการทอผ้าดอกนี้ชาวอีสานเรียกกันว่า " การทอผ้าเก็บขิด" ลวดลายของขิดแต่ละลายจะมีรูปแบบที่สวยงาม มีความมันวาว หนุนลอยออกมาบนผืนผ้า ชาวอีสานโดยทั่วไปนิยมทอผ้าขิดเพื่อทำเป็นหมอน สังเกตว่าลวดลายขิดจะอยู่บริเวณส่วนกลางของตัวหมอน ส่วนหน้าหมอนนั้นนิยมเย็บปิดด้วยผ้าฝ้ายสีแดง ลวดลายหมอนขิดส่วนใหญ่เป็นลวดลายที่ผู้ทอได้รับแรงบันดาลใจมาจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความเชื่อ เช่น ลายแมงงอด ลายอึ่ง ลายช้าง ลายม้า ลายพญานาค ลายดอกแก้ว ลายดอกจันทร์ ลายตะเภาหลงเกาะ ลายขอ ลายสิงห์ ลายคชสีห์ อองน้อย ลายแมงมุม ลายกาบ ลายหอยปราสาท หรือธรรมาสัน เป็นต้น แต่เดิมชาวภาคอีสานนิยมทอลวดลายขิดด้วยเส้นใยฝ้ายสีคราม ส่วนปัจจุบันนิยมใช้สีสันทสไล และพัฒนาการย้อมด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกไม้ ใบไม้

ผ้าลายขิดในภาคอีสาน นอกจากทอในกลุ่มภูไทหรือผู้ไทยและไทลาว ไทญ้อ แล้ว ยังทอในกลุ่มไทยยู่หรือส่วย เขมร ในบริเวณภาคอีสานตอนล่างด้วยเช่นกัน โดยทอทั้งหมดอนขิด ขิดหัวขึ้น ขิดตีนขึ้น สไบลายขิด และที่น่าสนใจคือ ผ้าขาวม้าไหมเชิงขิด มีลักษณะการทอที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม คือนิยมใช้เส้นไหมทอมากกว่าการใช้เส้นฝ้ายทอเหมือนกลุ่มอื่นๆ

ส่วนการทอผ้าของไทญ้อ บ้านท่าขอนยาง นั้น มีกรรมวิธีการทอมาตั้งแต่โบราณสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ลายขิดของชาวไทญ้อ บ้านท่าขอนยาง ที่เป็นลักษณะเด่นคือผ้าขิดลายวงค์เดือน ไทญ้อ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สืบทอดกันมาแต่ช้านาน มีกรรมวิธีที่เฉพาะตัวเริ่มจากการกวักด้าย คั้นด้าย เก็บขิด ส่วนสีและลวดลายก็ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยแต่ก็ยังคงไว้ซึ่งลายพื้นเมืองที่เป็นที่นิยมคือผ้าขิดลายวงค์เดือนไทญ้อ นำมาตัดเย็บชุดทำงาน สไบ ใช้หมักร่วมกับเครื่องแต่งกายอื่นๆ ชุดสวมใส่ในงานบุญ และประเพณีสำคัญ ต่างๆ ในชุมชน

ลวดลายและกรรมวิธีการทอ

ลักษณะเฉพาะของผ้าทอลายขิดลายวงค์เดือน สังเกตดูได้จากลายซ้ำของเส้นพุ่งที่ขึ้นเป็นแนวสี่เตียวกันตลอด อาจจะมีเหมือนกันทั้งผืนหรือไม่เหมือนกันทั้งผืนก็ได้ แต่ต้องมีลายซ้ำที่มีจุดจบแต่ละช่วงของลายเห็นได้ชัด

ผ้าทอลายขิดอีสาน ตามที่ได้ทอกันมาตั้งแต่สมัยดั้งเดิมในอดีต จนถึงปัจจุบันนี้ อาจแบ่งกลุ่มเป็นลายผ้าทอลายขิด ได้เป็น ๔ ประเภท คือ ขิดลายสัตว์ ขิดลายพันธุ์ไม้ ขิดลายสิ่งของเครื่องใช้ และขิดลายเบ็ดเตล็ด แต่สำหรับในชุมชนท่าขอนยางที่เป็นที่ขึ้นชื่อ คือลายขิดวงค์เดือนไทญ้อ

กรรมวิธีในการทอผ้าไหมลายขิด

วิธีทอผ้าเก็บขิดหรือเก็บดอก นี้ ชาวไทญ้อ เรียกว่า " การทอผ้าเก็บขิด " การทอผ้าขิดเก็บดอก เช่นนี้ ต้องมีไม้ค้ำอันหนึ่งกว้างประมาณ ๔ นิ้ว ยาวขนาด ๒ ศอก เป็นไม้บาง ๆ และมีไม้ขนาดเล็ก ๆ เป็นไม้สอดใช้สำหรับเก็บขิดให้เป็นลายต่าง ๆ ในบางครั้งก็อาจใช้ไม้เก็บขิดนี้ ๓๐-๔๐ อันก็มี แล้วแต่ความยากง่ายของลาย ฉะนั้นถ้าหากว่าใช้ไม้เก็บขิดจำนวนมากจะทำให้ทอได้ช้ามาก เพราะต้องเก็บดอกทีละเส้น ๆ จนหมดตามลวดลายที่กำหนดไว้

